

УДК 330.322.14

*В. Г. Федоренко,
професор, д. е. н.
М. П. Денисенко,
професор, д. е. н.
Т. Є. Воронкова,
професор, к. е. н.*

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

У статті викладені принципи інвестиційної діяльності в умовах сучасної фінансово-економічної кризи, розкриті елементи конкурентоспроможності України, її регіонів, а також суб'єктів господарювання, що визначаються двома головними факторами, які розкриті в статті.

ВСТУП

Система державної підтримки інвестиційної діяльності за роки ринкових перетворень зазнала значних змін внаслідок різкого зниження обсягів виробництва, капітального будівництва, інвестицій, відпливу капіталу із країни, скорочення масштабів інноваційної діяльності, яка значною мірою визначає стратегічні пріоритети розвитку країни.

В умовах сучасної фінансово-економічної кризи ці проблеми проявляються в ще більш гострій формі. Для комплексного вирішення зазначених проблем, а також посилення інвестиційно-інноваційної складової економічного зростання необхідні нові підходи до державної підтримки інвестиційного розвитку промислових підприємств.

Конкурентоспроможність країни, регіону, суб'єкта господарювання визначається двома головними факторами. По-перше, наявним ресурсним, інвестиційним потенціалом і ефективним їх використанням; по-друге, ефективною системою державного регулювання інвестиційними потоками. Україна має не дуже високий ресурсний і досить низький рівень інвестиційного потенціалу, тому країна в міжнародному рейтингу конкурентоспроможності займає аутсайдерські місця. Це підтверджується даними про стан освоєння капітальних інвестицій в економіці України.

За останні 3 роки спостерігається значне падіння темпів приросту освоєних капітальних інвестицій в економіку України. Якщо у 2007 р. по відношенню до попереднього року вони зростали на 49,7 %, у 2008 р. — на 22,1 %, то у 2009 р. — навіть зменшилися на 29,1%.

При цьому недостатньо високим є і інвестиційний потенціал основного капіталу: наприклад, в Росії на початок 2009 р. в розрахунку на 1 жителя він становив 1985, 7 дол. США, а в Україні відповідно лише 634, 8 дол. США.

Таке становище склалося внаслідок:

- незбалансованості організаційно-економічної структури промисловості, низьким рівнем доданої вартості експортно орієнтованих підприємств;
- низького рівня роботи промис-

лового сектора, внаслідок падіння обсягу реалізованої продукції, у тому числі продукції інноваційної; недостатньо високого рівня продуктивності праці і рентабельності;

— високих ризиків довгострокового інвестування, неприйнятною для більшості промислових підприємств вартості кредитних ресурсів;

— відсутності прогресивних організаційно-економічних форм взаємодії суб'єктів господарювання і відповідної інфраструктури інноваційно-інвестиційної діяльності.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Розв'язання цих проблем потребує удосконалення форм державного регулювання інвестиційної діяльності й розробки відповідного методичного інструментарію оцінки соціально-економічних ефективності організаційно-економічних заходів державного регулювання інвестиційної діяльності в промисловості.

Однак, на даний момент залишаються невирішеними проблеми, пов'язані з інвестиційною діяльністю, відсутня єдина думка щодо змісту системи державного управління і регулювання, її механізмів і, як наслідок, способів оцінки ефективності форм державного регулювання інвестиційної діяльності, які використовуються у теперішній час.

Інтерес до проблеми, що досліджується, викликаний ще й тим, що в даний час спостерігається розвиток нового етапу в розвитку системи державного регулювання інвестиційної діяльності, що певною мірою викликано світовою фінансовою кризою. В цьому зв'язку тема дослідження є актуальною і своєчасною.

Мета статті — дослідження факторів розвитку форм і методів державного регулювання інвестиційною діяльністю в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Аналіз теоретичних засад та практичного досвіду методів державної підтримки інвестиційної діяльності промислових підприємств показує, що основне завдання держави — не тільки

фінансова допомога, воно є значно ширше й полягає у створенні найбільш сприятливого економічного середовища, в якому здійснюється інвестиційний розвиток суб'єктів господарювання. Перед державою стоїть завдання як удосконалення механізму підтримки організацій та підприємств, так й ефективного управління цим механізмом. Вирішення цих проблем неможливе без розробок нових теоретичних положень, інструментарію оцінки та методичного забезпечення аналізу ефективності функціонування державного механізму підтримки підприємств з урахуванням вітчизняного та зарубіжного досвіду [1].

У світовій практиці за рівнем та формою підтримки інвестиційної діяльності з боку держави прийнято виділяти: державні стратегії активного втручання; децентралізованого регулювання; змішані. При цьому використовуються специфічні методи державного забезпечення інвестиційної діяльності: методи створення інвестиційного клімату, а також методи стимулювання попиту і пропозиції на інвестиції.

Стратегія активного втручання в інвестиційну діяльність передбачає визнання державою інвестиційної діяльності переважаючим фактором економічного зростання різних країн та забезпечує провідну роль у визначенні масштабів, термінів і пріоритетів інноваційного розвитку. При цьому держава не тільки опосередковано бере участь у реалізації інвестиційних програм, але й сприяє активному їх фінансовому забезпеченню [2; 3; 4; с. 124—126]. Крім того, активне втручання держави спостерігається у наданні суттєвих пільг як підприємницьким структурам, так і вищим освітнім закладам, котрі самостійно виконують НДДКР (Японія). Держава бере участь в інвестиційному процесі як прямо через державний сектор економіки, так і побічно через свої інституції: органи виконавчої влади та місцевого самоврядування, Національний банк, Фонд держмайна, Державний антимонопольний комітет.

Держава здійснює інвестування тих галузей і виробництв, продукція яких має загальнонаціональний характер і які найближчим часом не підлягають приватизації, таких як оборонна галузь, окремі об'єкти загальнодержавної інфраструктури: магістри, термінали тощо.

При активізації інвестиційної діяльності держава може інвестувати кошти в розвиток виробництв, доцільність яких обґрунтовується необхідністю прискореного розвитку економіки.

З метою удосконалення методів державної інвестиційної політики при здійсненні фінансування державних інвестицій необхідно використовувати механізм державних замовлень і розміщення їх на конкурсній основі; оптимізувати структуру державних інвестицій і наданих державних гарантій; перейти до концентрації державних інвестицій для вузького кола пріоритетних програм. Сьогодні бюджетне фінансування в Україні має ряд недоліків, пов'язаних з обмеженістю бюджетних ресурсів, помилками у розподілі централізованих інвестицій, а та-

кож відсутністю контролю за їхнім використанням.

Стратегія децентралізованого регулювання характеризується більш опосередкованою участю держави у інвестиційному розвитку окремих організацій та суб'єктів господарювання. Це означає менший ступінь централізації управління інвестиційними процесами з боку держави. Держава реалізує свою інвестиційну політику шляхом створення нововведень у державному секторі. З метою створення початкового попиту на нововведення державою виділяються відповідні ресурси. Для впровадження цієї стратегії передбачаються податкові пільги та інші преференції щодо інвестиційної діяльності.

У стратегії децентралізованого регулювання ініціатива переходить до суб'єктів господарювання. Держава використовує податкові та інші стимули для інвестиційного розвитку та створює сприятливі правові, інвестиційні, техніко-економічні умови для цієї діяльності. Найбільше розповсюдження стратегія отримала у США, Великобританії та інших країнах.

До форм опосередкованого впливу держави на інвестиційну діяльність можна віднести: державне кредитування, державні позики, роздержавлення і приватизацію, податкове регулювання, амортизаційну політику, державний лізинг, ліцензування і квотування, антитимонопольні заходи, стандартизацію та ін. Засоби непрямого впливу держава реалізує через свої інституції як учасник інвестиційного процесу.

Грошово-кредитна державна політика впливає на інвестиційні умови, регулюючи грошовий обіг і роботу банківської системи, яка, по суті, репродукує збільшення коштів в економічній системі. Головними інструментами грошово-кредитного регулювання є: норми страхових резервів, облікова ставка НБУ, операції на відкритому ринку з державними цінними паперами.

Змішана стратегія розповсюджена у країнах із потужним державним сектором, відносно якого держава проводить активну інвестиційну політику, пряме та непряме регулювання. Що стосується приватного сектора, то переважаючою виступає стратегія децентралізованого регулювання. Ця стратегія використовується у Франції, Швеції [5].

В Україні спостерігаються окремі риси кожної із наведених стратегій, але у чистому вигляді не можна з певним ступенем достовірності стверджувати про домінування якої-небудь із наведених стратегій.

До значущих факторів, які визначають інвестиційний клімат, відносяться: передбачуваний темп інфляції і ставка процента на ринку, а також ризики, пов'язані із законодавчими регуляторними і податковими нормами.

Про наявність сприятливого або несприятливого інвестиційного клімату в країні часто судять за макроекономічною і монетарною політикою держави. Непрямими показниками можуть виступати:

1) різні міжнародні рейтинги сприятливості щодо ведення бізнесу (по відношенню до вітчизняних підприємців та інвесторів, іноземних інвесторів, з урахуванням таких факторів, як податковий режим, втручання держави в еко-

номіку і регулювання цін, конкурентоспроможність ринку, обмеження для іноземців, рівень корупції і свободи).

Дані цих рейтингів засвідчують несприятливі умови як відносно ведення підприємницької діяльності (складність відкриття нового бізнесу, складна система ліцензування, майже останні позиції щодо конкурентоспроможності бізнесу), так і відносно ведення інвестиційної діяльності. Слабкою стороною України є макроекономічна нестабільність (прогнозувався спад економіки, погіршення можливостей отримання кредитів, недостатня розвиненість венчурного капіталу для фінансування ризикових проєктів).

Рівень урядового регулювання бізнесу і засилля бюрократизму в Україні оцінюється бізнесом як один із найвищих у світі. Загрозливим є положення щодо рівня корупції. Вважається, що якщо річний ВВП на одного громадянина нижчий за 8 тис. дол., то така держава не може бути некорумпованою.

В Україні ж за всіма підрахунками (враховуючи всі соціальні пільги та виплати) цей показник становив не більше 5 тис. дол. [6]. Тому досягнення хоча б нижньої межі дозволить ставити питання про зменшення рівня корупції.

2) Обсяги залучених на ринок прямих іноземних інвестицій. Цей показник є достатньо умовним, так як прямі іноземні інвестиції орієнтуються не стільки на низькі ризики, скільки на співвідношення ризик — доходність.

Загальна сума прямих іноземних інвестицій в Україну за останні 19 років становила 38,5 млрд дол., в тому числі на одну особу — біля 824 дол., що значно менше інших країн. Наприклад, у Польщі вони склали відповідно біля 141 млрд дол., в тому числі на одну особу — біля 3665 дол. [7], а в Росії загальна сума прямих іноземних інвестицій — досягла 262,4 млрд дол., що на одну особу становило 1807,2 дол. [8].

У зв'язку з цим пропонується активне втручання держави у коригування політики прямих іноземних інвестицій відповідно до національних інтересів. Світова практика накопичила значний арсенал механізмів стимулювання іноземних інвестицій у пріоритетні напрями економіки. Показовим є досвід Чехії, де на законодавчому рівні перед вступом до ЄС була підготовлена ефективна система пільг для іноземних інвесторів за умов виконання державних вимог. Це стосувалося досягнення іноземними інвесторами мінімальної суми інвестицій, дотримання галузевої незалежності, створення на їх основі додаткових робочих місць, спрямування певної частки інвестицій на придбання машин, обладнання.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

З метою поліпшення інвестиційного клімату в Україні, враховуючи оцінки рейтингів України, проведені зарубіжними та вітчизняними експертами, та пропозиції фахівців [9], вважаємо за доцільне здійснити наступні заходи.

Стабілізація законодавчого середовища та встановлення сприятливих "правил гри" для бізнесу передбачає першочерговість підготовки трудового, комерційного кодексів, законів про захист прав інтелектуальної власності та трансферу технологій. Важливого

значення при цьому набувають проблеми, пов'язані із забезпеченням виконання положень міжнародних договорів і виконанням судових рішень щодо прав власності вітчизняних і зарубіжних інвесторів.

Створення системи партнерської взаємодії органів влади та бізнесу, спроможної мінімізувати зловживання державних чиновників, досягається у тому числі за рахунок значного зменшення кількості дозвільних нормативних актів і всебічної підтримки суспільних інституцій.

Розробка на рівні держави концепції інвестиційно-інноваційного розвитку країни на середньо- і довгострокову перспективу передбачає встановлення пріоритетних цілей щодо стимулювання і залучення вітчизняних та іноземних інвестицій, забезпечення їх підтримки.

Досвід успішних ринково орієнтованих країн свідчить, що вони змогли суттєво збільшити інвестиційні надходження за умов системного підходу до використання всіх факторів, які поліпшують їх інвестиційний клімат. Тому нехтування хоча б одним із елементів такої системи може привести до аномальних явищ, що свідчатиме про нереалізовані можливості інвестицій і створить напругу на інвестиційному ринку України. Запропоновані заходи мають системний характер і можуть становити основу програми активізації інвестиційної діяльності з метою забезпечення інноваційного розвитку держави.

Література:

1. Інноваційна стратегія українських реформ / Гальчинський А. С., Геєць В. М., Кінах А. К., Семиноженко В. П. — К.: Знання України, 2002. — 326 с.
2. Волощук Л. О. Активізація інноваційно-спрямованого інвестування у промисловості України: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.02.02 / Л. О. Волощук / НАН України. Ін-т проблем ринку та екон.-екол. дослідж. — О., 2004. — 20 с.
3. Алейнікова О. В. Економічна політика інноваційного розвитку держави в ринкових умовах: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.01.01 / О. В. Алейнікова. — Д.: Дніпропетр. держ. аграр. ун-т, 2004. — 20 с.
4. Геєць В. М. Інноваційні перспективи України / В. М. Геєць, В. П. Семиноженко. — Харків: Константа, 2006. — 272 с.
5. Леонтьев Л. И. Опыт стимулирования инновационной деятельности за рубежом / Л. И. Леонтьев // Инновации. — 2003. — № 4. — С. 11—13.
6. Головаха Е. О. переходе от ожидания к разочарованию и угрозе ориентации на фашизоидного лидера // Час. — 2005. — 22 жовт. (№ 1). — С. 29.
7. Інвестиції в Польщу. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.megarela.ru/people/nasros.html.
8. Прямые иностранные инвестиции в России [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.prime-tass.ru/>.
9. Парцхаладзе Л. Інвестиційний клімат України: глобальне потепління // Дзеркало тижня. — 2004. — 24—30 лип. (№ 29). — С. 15.

Стаття надійшла до редакції 27.12.2010 р.